

Marko Škorić

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Dr. Zorana Đinđića 2, RS-21000 Novi Sad
marko_skoric@yahoo.com

Teorija selekcije Georga Simmela*

Sažetak

U prvom dijelu svoje karijere, Georg Simmel je napisao kratak tekst o teoriji selekcije, koji nikad nije stekao popularnost njegovih poznatijih socioloških publikacija. U njemu koristi evolucijsku teoriju i pragmatizam koje je kasnije napustio u korist formalne sociologije. Na temelju tog rada Simmel se može smatrati jednim od osnivača teorije selekcije, odnosno evolucijske epistemologije. U ovom se radu tvrdi da teorija selekcije ne mora implicirati relativizam, kako je to smatrao Simmel, već da je hipotetički realizam posljedica evolucijskih procesa. Također, ukazuje se na to da teorija selekcije mora uzeti u obzir i društvene procese ukoliko želi biti relevantna.

Ključne riječi

Georg Simmel, evolucijska epistemologija/teorija selekcije, realizam, relativizam, istina

Simmel u kontekstu evolucijske epistemologije/teorije selekcije

Georg Simmel je danas najpoznatiji kao sociološki klasik koji se najčešće ne svrstava u »sveto trojstvo« s Marxom, Durkheimom i Weberom, ali koji svakako spada među najutjecajnije sociologe i zapostavljene filozofe, prvenstveno zbog konfliktne sociologije, ali i ideja o formama, strancu, metropolisu, dijadi/trijadi, tajnosti, rasprave o novcu itd. (vidi npr. Wolff 1950; Simmel 1907/2004, 1908/2009a). Teme o kojima je pisao zaista su raznovrsne, tako da je tumačen kao prethodnik kritičke tradicije, konfliktni sociolog, ali čak i kao prethodnik postmodernizma. Ne postoje ni slaganja oko toga može li se njegovo stvaralaštvo smisljeno podijeliti na tri faze (Cosser 1977) ili predstavlja kontinuum (Levine and Silver 2010).

Slabo je poznato, naročito među sociolozima, da Simmel predstavlja i jednog od direktnih prethodnika teorije selekcije ili evolucijske epistemologije (Simmel 1895/1982).¹ Međutim, često se njegov utjecaj na evolucijsku epistemologiju ili

*

Tekst je nastao tijekom rada na projektu *Značaj participacije u društvenim mrežama za prilagođavanje evrointegracijskim procesima* (broj projekta 179037), financiranom od strane Ministarstva za nauku Srbije.

1

U pitanju je rad »Über eine Beziehung der Selektionslehre zur Erkenntnistheorie«, koji je objavljen u časopisu *Archiv für systematische Philosophie*. Tokom više od jednog stoljeća pozivanja na njega bila su izuzetno rijetka,

naročito ako se uzmu u obzir poznatije Simmelove ideje koje su izvršile znatan utjecaj na američku sociologiju i sociologiju općenito (Levine *et al.* 1976a, b; Cosser 1977). Najzastupljeniji za oživljavanje Simmelovih ideja iz domena evolucijske epistemologije je Donald Campbell, koji je omogućio da se prvi prijevod na engleski pojavi u knjizi Plotkin 1982. To znači da nije točan navod iz Coleman 2002, da tekst do tada nije bio preveden na engleski i zato se drugi prijevod nalazi u tom radu. Campbell (1974: 455n79) navodi

teoriju selekcije navodi bez reference (npr. Bartley 1987; Hahlweg and Hooker 1989; Molseed 1987; Plotkin 1993), ili s referencom, ali samo usputno, bez detaljnije analize njegovih stavova (npr. Wuketits 1984; Löw 1984; Bradie 1986; Richards 1987; Campbell 1997; Cziko and Campbell 1990; Knorr-Cetina 1987). Njegove selekcionističke ideje ukratko se prepričavaju u: Campbell 1974; Rescher 1990; Wuketits 1991; Frisby 1992, 2002; Joas 1993; a svakako najdetaljniji rad o Simmelovoj relevantnosti za evolucijsku epistemologiju je Coleman 2002.² Ono što je također zanimljivo je nespominjanje Simmela u radu koji se upravo bavi relevantnošću selekcionističke paradigme za sociologiju, usprkos izuzetnoj literaturi i navođenju brojnih autora (Runciman 1998). Također, u kontekstu njegovog pozivanja na teoriju evolucije, ne navodi se ni u Lopreato and Crippen 1999, a mogao je biti naveden kao sociolog koji je teoriju evolucije smatrao relevantnom kada se radi o epistemologiji.

Prije analize Simmelovih selekcionističkih ideja nije na odmet objasniti zašto se on negdje navodi kao prethodnik evolucijske epistemologije, a negdje teorije selekcije (što je termin koji je i sam koristio). Iako naziv 'evolucijska epistemologija' potiče iz 1974. godine (Campbell 1974), ovaj način mišljenja ima korijene koji sežu dublje u prošlost. U pitanju je naturalistički epistemološki pristup koji pokušava objasniti spoznaju na darvinistički način, odnosno preko teorije evolucije. Moguće je razlikovati nekoliko struja unutar evolucijske epistemologije, ali, općenito gledano, za sve njih tipično je da se spoznaja mora izučavati iz okvira evolucijske teorije.

Najpoznatija podjela evolucijske epistemologije (iako ne bez kritika) je ona na evoluciju epistemoloških mehanizama (EEM) i evolucijsku epistemologiju teorija (EET) (Bradie 1986). U EEM selekcija je generator, ali i nešto što održava pouzdanost naših čula i kognitivne aparature, kao i usklađenost između tih mehanizama i svijeta, a u EET se učenje putem pokušaja i greške i evolucija znanstvenih teorija shvaćaju kao procesi selekcije. Simmel je u svom radu govorio o EEM, a jasno je da zagovornik EEM ne mora prihvatiti ideju da se znanost i znanstveno znanje mogu objasniti preko EET (npr. Rescher 1990). Mnogi evolucijski epistemolozi prihvaćaju hipotetički realizam, odnosno shvaćanje koje kombinira verziju epistemološkog skepticizma i provizornog prihvaćanja metafizičkog realizma, dok je Simmel bio bliži ideji da selekcionistička epistemologija negira realizam. Iako se termini 'evolucijska epistemologija' i 'teorija selekcije' najčešće koriste kao sinonimi, Campbell se kasnije opredijelio za drugi, smatrajući da on na adekvatniji način opisuje bit ovih ideja (Campbell 1997).³ To znači da je teorija selekcije apstraktnija i općenitija, tako da je teorija biološke evolucije samo jedna njena instanca.

Simmelova teorija selekcije

Rana faza Simmelovog rada slabo je istraživana od strane autora zainteresiranih za njegovu filozofiju i sociologiju (Frisby 1992, 2002). Na početku karijere pretežno se bavio epistemologijom i Kantom, a pokušao je doktorirati disertacijom koju je komisija odbacila: »Psihološke i etnografske studije o porijeklu glazbe«, u kojoj su vidljivi utjecaji Spencera i Darwina. Naznake o upotrebi Darwinove teorije kod Simmela nalaze se još 1890. godine u knjizi *O društvenoj diferencijaciji (Über soziale Differenzierung)*, a iako nikada nije predavao o Spenceru, Spencerov evolucionizam (npr. Spencer 1862/1946) i princip diferencijacije igrali su vrlo važnu ulogu u formuliranju Simmelove teorije o društvu. Kant je bio predmet njegove kasnije disertacije (1881.), a habilitacijski rad bio je o Kantovoj etici i logici. Kada je 1885. godine počeo

predavati u Berlinu, teme o kojima je najčešće predavao su filozofski i etnopsihološki problemi: etika, Kant i značaj darvinizma (Frisby 1992).

Bilo je potrebno desetak godina da se Simmel s etnopsihologije »prebaci« na sociologiju, što je podrazumijevalo i postupnu zamjenu evolucijske teorije formalnom sociologijom. To znači da su mnogi njegovi ključni pojmovi već bili razvijeni oko 1890. godine, usprkos tome što neki tadašnji utjecaji na njega danas izgledaju »čudno« – prije svega pragmatizam, spencerizam i darvinizam. U zimskim semestrima 1886./1887. i 1888./1889. godine držao je seminare o »Filozofskim posljedicama darvinizma«, a u tom periodu (1887.–1891.) također je predavao i o »Suvremenim filozofskim teorijama, naročito u njihovom odnosu s prirodnim znanostima«, gdje je bila sadržana i diskusija o Darwinu (Scaff 2003). Najpoznatiji rad u tom periodu je Simmel 1895/1982, o kojem će najviše biti riječi.

Simmel rad počinje konstatacijom da »Ljudska spoznaja ima svoje porijeklo u praktičnim potrebama za očuvanje života« (Simmel 1895/1982: 63), ali ističe da su dominantna stanovišta tokom povijesti filozofije bila ona koja su zagovarala ideju o objektivnoj i spoznatljivoj istini koja nije pod utjecajem praktičnih potreba individue. Ovaj stav karakterističan je i za realiste i idealiste, s tim što realizam smatra da je znanje »direktna asimilacija i refleksija apsolutne stvarnosti«, a idealizam ga definira »preko *a priori* formi mišljenja« (Simmel 1895/1982: 63). U oba slučaja, princip korisnosti ili neki drugi koji bi eventualno stimulirao spoznaju ne utječu na spoznaju svijeta oko nas, već samo utječu na to da neki određeni sadržaj biva psihički realiziran, a ne neki drugi. Navedene tradicije priznaju da na temelju procjene korisnosti ljudi vrše određene proračune, ali sama nam korisnost ne može pomoći da dođemo do rezultata koji je drugačiji od onoga što je inherentno u objektivnim odnosima među njegovim faktorima. Dakle, u skladu s dominantnim epistemološkim teorijama (kako ih Simmel naziva), cilj psihičke selekcije treba biti paralelizam između mišljenja i objektivne stvarnosti, jer (navodno) samo tako možemo biti sigurni da naše djelovanje neće doći u sukob sa stvarnošću.

Zato Simmel postavlja pitanje o tome postoji li ujedinjujući princip koji bi premostio jaz između unutrašnje korisnosti i izvanjske stvarnosti. Tako pored istine neizbježan postaje i problem realizma sa stanovišta teorije selekcije, jer je potrebno dati odgovor i na pitanje jesu li dva naizgled međusobno nezavisna elementa (izvanjska stvarnost i subjektivna korisnost) povezana na nekom dubljem nivou, a ne samo kao temelj spoznaje?

Simmel podsjeća da se često može čuti kako naši pojmovi moraju biti istiniti kako bi djelovanja zasnovana na njima bila korisna, ali naglašava da ipak nemamo dokaz o istinitosti naših pojmova osim izvjesne koristi koju smo ostvarili na temelju određenih djelovanja. Konsekvenca ovog stava jest da

da je njegov izvor koji je upućivao na Simmelov rad bio sažetak na engleskom jeziku od Hermana Tønnessena iz 1968. godine. U pitanju je bio rad o Simmelovoj teoriji selekcije iz 1955. na norveškom jeziku. U literaturi na engleskom naslov Simmelovog rada prevodi se različito: »On a Relationship between the Theory of Selection and Epistemology« (Simmel 1895/1982), »On a Connection of Selection Theory to Epistemology« (Coleman 2002) i »On the Relation between the Doctrine of Selection and Epistemology« (Frisby 2002).

2

Campbell (1974) navodi Simmelov rad i u »Dodatku IV«, koji se tiče »Biološke evolucije kao porijekla *a priori* kategorija mišljenja i percepcije kod čoveka«.

3

»Rani evolucijski epistemolozi, poput Simmela i Baldwin, nazvali su ovo 'teorijom selekcije', a trebao sam i ja to učiniti, umjesto što sam koristio 'evolucijska epistemologija'« (Campbell 1997: 7). Baldwinove selekcionističke ideje nalaze se u Baldwin 1909a, b.

se istinitost mišljenja može znati samo na temelju zaključivanja od posljedice k uzroku, odnosno da u teorijskom smislu ne možemo znati jesu li naše misli točne ili ne, već možemo samo utvrditi jesu li djelovanja koja nastaju iz takvog znanja korisna ili štetna. Zato Simmel piše da »nema teorijski validne 'istine' na kojoj možemo zasnovati prikladna djelovanja« (Simmel 1895/1982: 64) i pojmovi se proglašavaju istinitim kada su korisni, čime se rješava navedeni dualizam.

»Istina pojmova ne mora više počivati na njenom slaganju s bilo kojom vrstom stvarnosti. Istina postaje ona kvaliteta pojmova koja ih čini uzrokom najkorisnijeg djelovanja. Je li sadržaj tih pojmova sličan objektivnom poretku stvari ili je s njima povezan na bilo koji način, ostaje ne-utvrđeno« (Simmel 1895/1982: 64).

Jasno se može uočiti pragmatistički moment ovakve koncepcije istine, odnosno neka vrsta evolucijskog pragmatizma. Može se reći da Simmel opisuje ključnu razliku između utilitarističke teorije istine i razvoja potpuno nove verzije koncepta istine koji se dobiva utemeljenjem čitave epistemologije u djelovanjima živih ljudi. Stoga ne čudi činjenica da je William James ovaj esej vidio kao »sirov« doprinos razvoju pragmatizma (Perry 1936), jer je Simmelov pragmatizam vidio kao interpretaciju metoda u prirodnim ili društvenim znanostima, ali ne i u filozofiji. Simmel je isticao da potraga za pouzdanim znanjem može biti uspješna samo ukoliko je subjekt koji teži znanju aktivan, gdje se može vidjeti utjecaj Kanta (Kant 1781/1890), a zato je James epistemologiju zasnovanu na aktivnoj individui tumačio kao pragmatizam – tokom djelovanja, interesi subjekta ulaze u proces stjecanja znanja i tako za njega najvažnijom postaje ideja da određeno tijelo znanja rukovodi djelovanjem, čak i ako se to znanje ne može testirati i dokazati (npr. James 1907). Dakle, bez obzira na to postoji li (i koliki je) sklad između znanja i objektivne stvarnosti, to znanje proizvodi djelovanje čije su posljedice stvarne i zato je Simmel vjerovao da se tipovima znanja može pripisati status potencijalne stvarnosti, ali ne u skladu s onim što je tom znanju prethodilo, već u skladu s tim koje djelovanje na temelju njega potencijalno može nastati.

U ovim idejama jasno se vidi i povezanost između Darwinove teorije o prirodnoj selekciji (Darwin 1859/1964) i epistemologije. Simmel je pretpostavio da (ljudsko) znanje ima porijeklo u praktičnim potrebama, odnosno u potrebi očuvanja života, i zato istinu ne shvaća apsolutistički.

»[O]ni pojmovi, koji su se od bezbroj nastajućih ideja naknadno pokazali kao korisni, očuvani su kao značajni putem prirodne selekcije. Termin 'istina' označava samo one uobičajene, praktično efikasne konsekvence mišljenja« (Simmel 1895/1982: 65).

On naglašava da trebamo napustiti ideju o tome da mišljenje mora sadržavati neku nezavisnu istinu kako bi se ishod djelovanja mogao evaluirati, a to je zato što iz takve pozicije slijedi da uzrok i posljedica moraju biti izomorfni, odnosno da uzrok mora imati morfološki identitet s posljedicom. Ako je djelovanje zasnovano na pojmu izvanjske stvarnosti koji preko ovog djelovanja generira prikladne, odnosno poželjne reakcije, naš pojam mora sadržavati adekvatnu sliku rezultirajućeg izvanjskog događaja i procesa koji je do njega doveo.

S obzirom da nema morfološke kongruencije između posljedice i pojma, postizanje cilja volje (koji zadovoljava nagone i potrebe individue) ne ovisi o tomu korespondira li pojam od kojeg potječe sadržajno stvarnosti ka kojoj je usmjeren. »[P]ojam mora razviti energiju kako bi se kretao kroz raznovrsne tranzicije u mentalnom, fizičkom i neorganskom svijetu, sve dok ne postigne rezultat koji je ili subjektivno zadovoljavajući ili objektivno koristan« (Sim-

mel 1895/1982: 65). U tom je smislu važna psihološka sila koju sadrže pojmovi, a ne njihov sadržaj, jer korisni rezultati neke akcije nisu dio sadržaja pojma koji je u njihovom temelju, dok se pitanje uspjeha pojma ne može fiksirati u odnosu pojmovnih sadržaja s izvanjskim svijetom. Dakle, pojam podražaja nije direktna realizacija podražaja, već drugačiji proces, a pojmovi koji determiniraju naša djelovanja postižu svoj rezultat ne zbog njihovog sadržaja, već zbog njihove psihološke snage koju posjeduju. »Možemo reći da nije pojam taj koji funkcionira, već konceptualizacija« (Simmel 1895/1982: 66). Pojam koji postaje manifestan u svijesti kao definitivni sadržaj predstavlja konačni stadij razvoja unutrašnjih procesa i konceptualizacija dostiže svoj cilj u svjesnoj ideji.

Na pitanje koji su onda kriteriji za ocjenjivanje nečega kao istinitog ili lažnog, Simmelov je odgovor da se to može činiti preko aksioma za koje se pretpostavlja da su točni i na temelju kojih se može rasuđivati o kompatibilnosti (slaganju individualnih jedinica, odnosno pojmova), ali ne na teorijskoj razini, što je rečeno, jer aksiome ne može dokazati sama teorija koja na njima počiva. Mi nemamo teorijski okvir na temelju kojeg bismo mogli dokazati njegovu istinitost i zato čitavo naše znanje nije istinito u istom smislu u kojem su možda istiniti neki njegovi konstituentni dijelovi – samo detalji ili elementi sistema mogu se dokazati kao istiniti, ali i tada samo u odnosu jednih s drugima i u skladu s pretpostavljenim osnovnim principima.⁴ Zato možemo pretpostaviti da su činjenica o korisnosti »i njeni trajni fiziološki i psihološki rezultati doveli do nastanka pojma s posebnim dostojanstvom koji zovemo istinom« (Simmel 1895/1982: 67). To znači da istina ne počiva u teorijskim atributima samih temelja ili totalnosti pojmovnog svijeta, već da se stvara preko korisnosti koju posjeduje kao polazni temelj našeg djelovanja.

Iz ovog slijedi da je istinu i korisnost potrebno interpretirati povijesno, u skladu s epistemologijom prirodne selekcije, a Simmel je time anticipirao i ideju o tome da se svjetovi različitih životinja razlikuju zbog različitih čulnih organa i različitih aspekata svijeta na koji su adaptirane (vidi npr. Uexküll 1926; Bergson 1907/1944; Levine and Silver 2010: xxv–xxvi). Uexküll je konceptom *Umwelt*, odnosno specifičnog ambijenta, želio istaknuti činjenicu da svaka vrsta ima sebi svojstven ambijent, i u biti je njegova ideja točna, iako on nije shvatio njenu evolucijsku pozadinu. S evolucijskog stanovišta ova je ideja nekontroverzna – da populacije i vrste žive u određenim ekološkim nišama i da su evoluirale u određenim okolnostima neke određene niše. To znači da je naš pogled na svijet ograničen procesima evolucijskog učenja koji su se događali u prošlosti i koji su determinirali naše kognitivno ponašanje (Wuketits 1991). Dakle, ljudi uspijevaju steći informacije o svijetu u kojem žive, što nije iznenađujuće, a objašnjenje naših kognitivnih resursa mora biti darvinističko, jer ono govori o znanju kao alatu za preživljavanje. Čovjekove (kognitivne) kompetencije i kapaciteti dio su biološkog nasljeđa koje on posjeduje po rođenju, jer su u pitanju kvalitete koje su donosile biološku prednost u borbi za opstanak (Lorenz 1941/1982; Rescher 1990).

O ovoj temi pisali su mnogi poznati i manje poznati filozofi i znanstvenici, a među njima je i Simmel, koji kaže da »čulni pojmovi pomoću kojih životinje reagiraju na utjecaje svog okruženja moraju biti drugačiji od naših na razne načine« (Simmel 1895/1982: 67). Ili, drugačije rečeno: »Granice koje razdva-

4

Simmel je takođe smatrao i da je društvo u istom odnosu prema individui kao što je cjelina s dijelovima, a ako su stvari u prirodi po-

vezane ili razdvojene, to je zato što ih mi kao takve vidimo.

jaju ono što je predmet iskustva od onoga što je izvan iskustva razlikuju se za različite vrste organizama» (Bartley 1987: 36). Ove razlike posljedica su prilagođavanja na određene uvjete tokom evolucijske prošlosti, a zato postoje različiti pogledi na svijet – »neizbježno je da sasvim različiti pogledi na svijet evoluiraju od tako različitih sirovih materijala« (Simmel 1895/1982: 67). Svi organizmi posjeduju određene urođene mehanizme učenja, a sve vrste žive u vlastitoj kognitivnoj niši, nekoj vrsti mezokozmosa, koji je ograničen iskustvima filogenetskih predaka. Zato se organi percepcije razlikuju u živom svijetu, a čovjek je razvio organe percepcije koji su bili od važnosti za njegov opstanak. Iz toga se može izvući zaključak da kod svih vrsta dolazi do formiranja psihičkih i fizioloških sistema koji bi se mogli nazvati istinitim, a pojmovi za koje shvatimo da su netočni i dalje se mogu tumačiti kao (da su bili) korisni.

Ipak, Simmel smatra da postoje razlike između istinitih i pogrešnih percepcija za životinje i tvrdi da su životinje podložne greškama i iluzijama, ali da ispravka ne može biti konverzija u apsolutnu istinu. Umjesto toga, pogrešna percepcija se konvertira u onu koja može pomoći određenoj životinji u određenim okolnostima. Varijabilnost istine koja rezultira iz raznih iskustava ukazuje na to da (možda i) nema apsolutne istine, već da postoje razne istine koje korespondiraju mnogim vrstama proživljenog iskustva. Simmel napominje da je ovaj rezultat primjenjiv i na ljudsko znanje i navodi da pogrešne koncepcije impliciraju da je promjena neizbježan dio našeg okruženja. Stvari se mijenjaju, tako da se mijenja i ono što je korisno, odnosno mijenjaju se i naši interesi a moramo se i adaptirati, što sve negira fiksirane i konačne istine. Međutim, ako je ljudska egzistencija povezana s promjenom, može se postaviti pitanje je li to prepreka razvoju znanosti ili bilo kakvom smislenom progresu? Odgovor je odričan, jer ljudsko iskustvo uključuje i stabilnost, o čemu svjedoči naša sposobnost da ispravljamo greške kada ih uočimo i da idemo ka drugim pojmovima koji dalje vode novim korisnim djelovanjima.

Bit je ovih ideja u tome da svijet za nas nije isti kada o njemu mislimo i kad u njemu djelujemo. Naši su teorijski koncepti individualne fenomenološke predodžbe stvari, a ne njihove čiste objektivacije, tako da su oni polazna točka djelovanja. Međutim, ne zbog njihove istinitosti, već zbog navedene psihološke snage koja porijeklo ima u djelovanju prirodne selekcije. Zato je Simmelov zaključak da je teško (ili čak nemoguće) zasnovati epistemologiju na prirodnoj selekciji i istovremeno zagovarati ideju o apsolutnoj istini, što nije sporno, ali to ne znači da je bilo kakav pokušaj zasnivanja realističke epistemologije osuđen na propast.

Njemu je bilo jasno da iz njegovih (ili darvinističkih) ideja ne slijedi da individue koje misle logički imaju »prednost u odnosu na njihove suparnike u borbi za opstanak« (Simmel 1895/1982: 69) jer sve dok se pretpostavlja da postoji autonomna kvaliteta istine znanja, u smislu da je nezavisna od samog znanja, ostaje teškoća objasniti kako tako subjektivno determinirana spoznaja potiče djelovanja koja su korisna. Simmel ističe da to postaje moguće tek kada korisnost akcije promatramo kao primarni faktor koji stvara određena djelovanja i njihovu psihološku osnovu, koje postaju validne čak i za teorijska razmatranja kao »istinito« znanje. »Tako znanje nije prvo istinito pa onda korisno, već je prvo korisno, a onda se prema njemu odnosimo kao da je istinito« (Simmel 1895/1982: 69). Kako i sam na kraju sumira svoje ideje: »[K]orisnost znanja ... dovodi do nastanka predmeta znanja« (Simmel 1895/1982: 71).

Svoju najpoznatiju knjigu on počinje sličnim idejama, gdje piše da se znanje razvilo iz praktične nužnosti, ali da je vremenom postalo samo sebi cilj, odnos-

no da »nije više povezano sa svojim porijeklom« (Simmel 1908/2009a: 19). To znači da je istina nekada bila sredstvo cilju djelovanja, a da je vremenom postala konačni cilj sama sebi, ali isto tako da je i dalje povezana s praktičnim interesima. Ipak, Simmel je kasnije drastičnije promijenio stav po pitanju istine, a zanimljivo je prikazati kako su nakon njega evolucijski epistemolozi pokušali obraniti realizam, shvaćajući sve teškoće s kojima se i on susreo i na koje je ukazivao. Stoga je jasno da naše shvaćanje stvarnosti nije ni savršeno ni potpuno, ali to ne znači da epistemologija zasnovana na prirodnoj selekciji nužno mora biti relativistička, subjektivistička, pragmatistička ili utilitaristička, odnosno da je neosnovano zagovarati kritički hipotetički realizam. Campbell (1974: 447) i u ovom slučaju navodi kako Simmel »izlaže problem vrlo uvjerljivo«.

Realizam i (socijalna) evolucijska epistemologija

U biti, realizam počiva na dva stava – postoje stvari koje ne ovise o našem promatranju i one se nalaze u strukturiranim odnosima. Ako prihvatimo evoluciju putem prirodne selekcije, možemo pretpostaviti da ljudi nisu ontološki centar stvarnosti (kao što to najčešće smatraju idealisti) (Ruse 1990) i mnogi evolucijski epistemolozi inzistiraju na tome da postoje dobri razlozi za prihvaćanje teze o realizmu na temelju sljedeće argumentacije.

Ako postoji određeni poredak u prirodi, naročito u živom svijetu, i ako on nije proizvod ljudskog mišljenja (kako to misle idealisti), onda je ljudsko znanje proizvod tog poretka. Zato se kaže da realizam podrazumijeva da postoji korespondencija između spoznaje i prirode te da postoje prirodni zakoni koji na sve to utječu, a takvu situaciju stvorila je prirodna selekcija, jer u suprotnom životinje ne bi mogle preživjeti, što znači da su kognitivne strukture adaptirane na vanjski svijet (Lorenz 1941/1982). Iz toga slijedi da su životinje realisti u svakodnevnom životu, jer da nije tako ne bi preživjele, ali to ne znači da posjeduju »istinitu sliku« o svijetu ili da mogu spoznati stvar-po-sebi (što god ona bila). U mozgu životinje ne mora postojati točna predodžba vanjskog svijeta, već samo koherentna, jer životinja samo vjeruje da su strukture oko nje iste kao slika koju o njima stječe (Wuketits 1991). Zato se na određen način može reći da su organizmi (tj. živa bića) realisti, odnosno da je realizam imperativ opstanka.

Kantovi nužni uvjeti za mogućnost znanja (Kant 1781/1890), a to su sintetički sudovi *a priori*, posljedica su filogeneze, odnosno ontogenetski su urođeni i ograničavaju naše mišljenje. Simmel je o svom pozitivnom idealizmu (Kaern 1994) najviše pisao u prvom poglavlju *Filozofije novca* (Simmel 1907/2004), a jedna je od njegovih osnovnih pretpostavki (kantovska ideja) da ljudski um funkcionira nezavisno od prirode koja se nalazi izvan njega. Najvažnije su dvije posljedice ovakvog shvaćanja nezavisnosti uma od prirode: slika koju um stvara kada analizira svijet ne mora nužno biti istinita refleksija prirode i ove funkcije uma konstruiraju za nas stvarnost koju poznajemo.

Zbog evolucijskog ograničenja mišljenja, osjećaj nužnosti koji imamo ukorijenjen je u našoj psihologiji, a konačno opravdanje je što to funkcionira. Dakle, filozofija nam ukazuje na to da ne postoji neko konačno opravdanje, dok psihologija pokazuje da nama to i nije bitno. Ako je korespondencija između organizma i vanjskog svijeta logička posljedica teorije o organskoj evoluciji, to ne znači da je ova usklađenost savršena, odnosno da organizmi imaju savršenu sliku o vanjskom svijetu i zato su evolucijski epistemolozi najčešće

kritičari naivnog realizma, a zagovornici hipotetičkog (kritičkog) realizma, jer ne identificiraju stvarno s fenomenalno danim. Ipak, Simmel će kasnije smatrati da ljudi ne stječu znanje samo koristeći svoje racionalne kapacitete, već da je u njegovo konstruiranje uključeno *cijelo* ljudsko biće, gdje veliki značaj ima »unutrašnji život«, odnosno osjećanja, afekti, volja, motivacije itd. (Simmel 1909/1994), što će pred kraj života još više naglašavati (Simmel 1918/2010).

Međutim, njegova hipoteza, odnosno ideje klasičnih evolucionista, o tome da su na evoluciju viših intelektualnih sposobnosti primata najviše utjecali uspješnost ili neuspješnost praktičnih zadataka ne može biti dovoljna. Nije dovoljno govoriti o spoznaji, naročito ljudskoj, kao da na nju ne utječe i socijalni kontekst, jer on nije beznačajan i treba ga povezati s evolucijom. Socijalna upotreba inteligencije je od ključne važnosti za sve socijalne primatte (Jolly 1966; Humphrey 1976), a time i za čovjeka. Adaptacija na život u društvenim grupama u kojima je čovjek evoluirao podriiva »direktni« pristup okruženju, jer tako »najbliži pristup stvarnom je ono što se može društveno vidjeti« (Caporael 2001: 146).

Ljudska spoznaja je rezultat djelovanja evolucije, ali i društvenih procesa, te je zbog toga ljudska percepcija pod snažnim utjecajem teorije, tako da, kao što »zanemaruju objektivne korelacije, ljudi prenaplašavaju jedva postojeće ili nepostojeće korelacije ukoliko imaju teoriju koja sugerira da nekakva povezanost postoji« (Caporael 2001: 148). To znači da bez teorije neki dijelovi svijeta nisu ni »vidljivi« i da se može napraviti razlika između percepcije i pukog gledanja (Aman and Knorr Cetina 1988), što se najlakše može shvatiti ako se naglasi da je upravo društvena grupa ta koja posreduje između čovjekovih evoluiranih mehanizama i okruženja.

U tom smislu, od velike važnosti treba biti ekspanzija evolucijske epistemologije u socijalnu domenu, odnosno razvijanje evolucijske socijalne epistemologije, jer se socijalna epistemologija bavi izučavanjem društvenih dimenzija znanja ili informacija, a evolucijski kontekst je potreban kako bi se znanje i istina (ili »istina«) mogli sagledati i na razini kognitivne arhitekture koja je posljedica evolucije i na socijalnom nivou.⁵

Promjena Simmelove pozicije i relevantnost njegove epistemologije

Na temelju svega rečenog, može se vidjeti kako evolucijska epistemologija ne mora negirati realizam, kako je to mislio Simmel, ali također i da realizam evolucijske epistemologije nije naivni, već hipotetički. On je kasnije promijenio ovo selekcionističko stanovište, a zbog teškog i difuznog stila pisanja, ali i ovih promjena, u literaturi se mogu naći neslaganja oko toga je li njegova pozicija o istini relativistička ili relacionistička (Blegvad 1989; Kaern 1990). Međutim, nije sporno da je Simmelovo stanovište drugačije od onih koja se obično nazivaju relativističkim (vidi Škorić 2010) – ne postoji apsolutna istina, već je ona odnos između sadržaja, gdje nijedan od tih sadržaja nije istinit po sebi.

Zbog toga se može reći da on nije radikalni relativist, jer nije vidio mnogostrukost, već više predodžbi jednog, što znači da se ne mora konstruirati sama istina, nego samo alati za njeno dostizanje. Primjer na kojem se ovo vrlo jednostavno može objasniti je svakodnevna interakcija između dvije osobe, označene kao »ja« i »ti«. Osoba koju nikada ne možemo spoznati u potpu-

nosti je »istinita«, ali isto to važi i za socijalnu konstrukciju tog »ti« koja je nužna da bi se interakcija odvijala. Ovo se odnosi i na »ja«, jer individue ne mogu spoznati sebe dublje nego što ide konstrukcija (Kaern 1990). Ako je heuristički aspekt stvarnosti socijalna konstrukcija, to znači da se konstrukcija odvija u interakciji, tako da se forme i procesi interakcije moraju izučavati kao izvori stvarnosti i najpoznatija Simmelova primjena ovih ideja je koncept stranca (Simmel 1908/2009b), koji kao takav predstavlja neku drugu stvarnost u našem prisustvu. Zato on i definira stranca kao posebni oblik interakcije, u kojem su prisutni elementi blizine i daljine, odnosno elementi distance (vidi Škorić, Kišjuhas i Škorić 2013).

Kao što smo vidjeli, u svom kratkom selekcionističkom radu Simmel je zagovarao pragmatističku verziju istine, gdje nešto nije korisno jer je istinito, već je istinito jer je korisno, a kasnije je prihvatio racionalističko-intelektualističku poziciju o istini te je pisao o tome da praktično znanje ostaje dio idealne domene istine. Tako naprimjer u poznatom radu »Konflikt moderne kulture« piše da od svih sfera kulture nijedna nije autonomna i neovisna o životu, što posebno vrijedi za znanje. Ono je direktno isprepletano sa životom, ali uvijek »ostaje dio poretka stvari koji se povinuje vlastitim zakonima, idealnoj domeni istine« (Simmel 1918/1997: 84). Jasno je da Simmel želi istaknuti kako ne postoji nekakva »nezavisna, preegzistirajuća istina koja kasnije samo biva inkorporirana (...) u tok života kako bi ga usmjeravala« (Simmel 1918/1997: 84), iz čega slijedi da je upravo suprotno slučaj – istinitost naših ideja nema veze s objektima *per se*, niti s našim umom.

Njega tada nije više interesirao pragmatizam kao filozofija, već samo kao fenomen moderne kulture (Joas 1993). Dakle, u svojim posljednjim radovima (Simmel 1918/1997, 1918/2010) isticao je značaj unutrašnjih procesa, a ne samo praktičnog ponašanja, za utvrđivanje istine. Sada je misao samo jedan od brojnih organskih procesa koji konstituira našu »živu aktualnost«, odnosno istina postaje »manifestacija cjelokupnosti života« (Levine and Silver 2010: xviii, u originalu kurzivom). U skladu s tim, različite životne forme imaju različite istine koje se ne mogu odvojiti od praktičnog konteksta, ali i unutrašnjih procesa. Sadržaj istine za njega nije više bio različit za različite vrste, već se on razlikovao i među samim ljudima (Simmel 1918/2010: 34) i bila je to njegova posljednja formulacija istine. U biti, »Konflikt moderne kulture« je rad koji pravi prekid s dotadašnjim idejama i često se tumači kao postmodernistički tekst.

Usprkos mijenjanju stanovišta, Simmelov rad o teoriji selekcije zaslužuje detaljnije analize, jer se nakon više od jednog stoljeća pokazalo da evolucijski epistemolozi ili selekcionisti često imaju slične ideje, s tim što su argumentacija i njeno potkrepljenje daleko temeljniji, bez obzira na kontroverzni status evolucijske epistemologije i međusobna neslaganja teoretičara. Ideja o tome da je evolucija putem prirodne selekcije dovela do kritičkog realizma izuzetno je zanimljiva i poticajna, tako da se u tom smjeru mogu vršiti mnoga istraživanja, relevantna prije svega za filozofiju, psihologiju, sociologiju i antropologiju.

Literatura

- Amann, K. & K. Knorr Cetina (1988). The fixation of (visual) evidence. *Human Studies* 11 (2): 133–169.
- Baldwin, J. M. (1909a). *Darwin and the Humanities*. Baltimore: Review Publishing.
- Baldwin, J. M. (1909b). The influence of Darwin on theory of knowledge and philosophy. *Psychological Review* 16 (3): 207–218.
- Bartley III, W. W. (1987). Philosophy of biology versus philosophy of physics. U: G. Radnitzky & W. W. Bartley III (ur.), *Evolutionary Epistemology, Rationality, and the Sociology of Knowledge*. La Salle: Open Court, str. 7–45.
- Bergson, H. (1907/1944). *Creative Evolution*. New York: The Modern Library.
- Blegvad, M. (1989). A Simmel renaissance? *Acta Sociologica* 32 (2): 203–209.
- Bradie, M. (1986). Assessing evolutionary epistemology. *Biology and Philosophy* 1 (4): 401–459.
- Campbell, D. T. (1974). Evolutionary epistemology. U: P. A. Schilpp (ur.), *The Philosophy of Karl Popper*. La Salle: Open Court, str. 413–463.
- Campbell, D. T. (1997). From evolutionary epistemology via selection theory to a sociology of scientific validity. *Evolution and Cognition* 3 (1): 5–38.
- Caporael, L. (2001). Natural tensions: Realism and constructivism. U: C. Heyes & D. L. Hull (ur.), *Selection Theory and Social Construction: The Evolutionary Naturalistic Epistemology of Donald T. Campbell*. Albany: State University of New York Press, str. 135–154.
- Coleman, M. (2002). Taking Simmel seriously in evolutionary epistemology. *Studies in History and Philosophy of Science* 33 (1): 59–78.
- Coser, L. (1977). *Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context*, Second Edition. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Cziko, G. A. & D. T. Campbell (1990). Comprehensive evolutionary epistemology bibliography. *Journal of Social and Biological Structures* 13 (1): 41–82.
- Darwin, C. (1859/1964). *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life* (facs. ed. of 1st Edition). Cambridge and London: Harvard University Press.
- Frisby, D. (1992). *Simmel and Since: Essays on Georg Simmel's Social Theory*. London and New York: Routledge.
- Frisby, D. (2002). *Georg Simmel*, Revised Edition. London and New York: Routledge.
- Fuller, S. (2002). *Social Epistemology*, Second Edition. Bloomington: Indiana University Press.
- Goldman, A. I. (1999). *Knowledge in a Social World*. Oxford: Clarendon Press.
- Hahlweg, K. & C. A. Hooker (1989). Evolutionary epistemology and philosophy of science. U: K. Hahlweg & C. A. Hooker (ur.), *Issues in Evolutionary Epistemology*. Albany: State University of New York Press, str. 21–150.
- Humphrey, N. K. (1976). The social function of intellect. U: P. P. G. Bateson & R. A. Hinde (ur.), *Growing Points in Ethology*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 303–317.
- James, W. (1907). Pragmatism's conception of truth. *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods* 4 (6): 141–155.
- Joas, H. (1993). *Pragmatism and Social Theory*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Jolly, A. (1966). Lemur social behavior and primate intelligence. *Science* 153 (3735): 501–506.
- Kaern, M. (1990). The world as human construction. U: M. Kaern, B. S. Phillips, & R. S. Cohen (ur.), *Georg Simmel and Contemporary Sociology*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, str. 75–98.

- Kaern, M. (1994). Georg Simmel's *The Bridge and the Door*. *Qualitative Sociology* 17 (4): 397–407.
- Kant, I. (1781/1890). *Critique of Pure Reason*. London: George Bell and Sons.
- Knorr-Cetina, K. D. (1987). Evolutionary epistemology and sociology of science. U: W. Callebaut & R. Pinxten (ur.), *Evolutionary Epistemology: A Multiparadigm Program*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, str. 179–201.
- Levine, D. N., E. B. Carter & E. Miller Gorman (1976a). Simmel's influence on American sociology. I. *The American Journal of Sociology* 81 (4): 813–845.
- Levine, D. N., E. B. Carter & E. Miller Gorman (1976b). Simmel's influence on American sociology. II. *The American Journal of Sociology* 81 (5): 1112–1132.
- Levine, D. N. & D. Silver (2010). Introduction. U: G. Simmel, *The View of Life: Four Metaphysical Essays with Journal Aphorisms*. Chicago – London: The University of Chicago Press, ix–xxx.
- Lopreato, J. & T. Crippen (1999). *Crisis in Sociology: The Need for Darwin*. New Brunswick – London: Transaction Publishers.
- Lorenz, K. (1941/1982). Kant's doctrine of a priori in the light of contemporary biology. U: H. C. Plotkin (ur.), *Learning, Development, and Culture*. Chichester: John Wiley & Sons, str. 121–143.
- Löw, R. (1984). The metaphysical limits of evolutionary epistemology. U: F. M. Wuketits (ur.), *Concepts and Approaches in Evolutionary Epistemology: Towards an Evolutionary Theory of Knowledge*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, str. 209–231.
- Molseed, M. J. (1987). The problem of temporality in the work of Georg Simmel. *Sociological Quarterly* 28 (3): 357–366.
- Perry, R. B. (1948/1996). *The Thought and Character of William James*. Nashville – London: Vanderbilt University Press.
- Plotkin, H. C. (ur.) (1982). *Learning, Development, and Culture*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Plotkin, H. (1993). *Darwin Machines and the Nature of Knowledge*. Cambridge: Harvard University Press.
- Rescher, N. (1990). *A Useful Inheritance: Evolutionary Aspects of the Theory of Knowledge*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Richards, R. J. (1987). *Darwin and the Emergence of Evolutionary Theories of Mind and Behavior*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Runciman, W. G. (1998). The selectionist paradigm and its implications for sociology. *Sociology* 32 (1): 163–188.
- Ruse, M. (1990). Does evolutionary epistemology imply realism? U: N. Rescher (ur.), *Evolution, Cognition, and Realism: Studies in Evolutionary Epistemology*. Lanham: University Press of America, str. 101–110.
- Scaff, L. A. (2003). Georg Simmel. U: G. Ritzer (ur.), *The Blackwell Companion to Major Classical Social Theorists*. Malden: Blackwell Publishing, str. 239–266.
- Simmel, G. (1895/1982). On a relationship between the theory of selection and epistemology. U: H. C. Plotkin (ur.), *Learning, Development, and Culture*. Chichester: John Wiley & Sons, str. 63–71.
- Simmel, G. (1907/2004). *The Philosophy of Money*, Third Edition. London – New York: Routledge.
- Simmel, G. (1908/2009a). *Sociology: Inquiries into the Construction of Social Forms*, Vol. 1 & 2., ur. i prev. A. J. Blasi, A. K. Jacobs & M. Kanjirathinkal. Leiden – Boston: Brill.
- Simmel, G. (1908/2009b). Excursus on the stranger. U: Simmel 1908/2009a, str. 601–605.
- Simmel, G. (1909/1994). The bridge and the door. *Qualitative Sociology* 17 (4): 407–413.

Simmel, G. (1918/1997). The conflict of modern culture. U: D. Frisby & M. Featherstone (ur.), *Simmel on Culture: Selected Writings*. London: Sage Publications, str. 75–89.

Simmel, G. (1918/2010). *The View of Life: Four Metaphysical Essays with Journal Aphorisms*. Chicago – London: The University of Chicago Press.

Spencer, H. (1862/1946). *First Principles*. London: Watts & Co.

Škorić, M. (2010). *Sociologija nauke: mertonovski i konstruktivistički programi*. Sremski Karlovc i Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Škorić, M., A. Kišjuhas & J. Škorić (2013). »Eksurs o strancu« u kontekstu Simmelove sociologije prostora. U štampi.

Uexküll, J. von (1926). *Theoretical Biology*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., New York: Harcourt Brace & Company Inc.

Wolff, K. H. (ur.) (1950). *The Sociology of Georg Simmel*. Glencoe: The Free Press.

Wuketits, F. M. (1984). Evolutionary epistemology – A challenge to science and philosophy. U: F. M. Wuketits (ur.), *Concepts and Approaches in Evolutionary Epistemology: Towards an Evolutionary Theory of Knowledge*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, str. 1–33.

Wuketits, F. M. (1991). *Evolutionary Epistemology and Its Implications for Humankind*. Albany: State University of New York Press.

Marko Škorić

Georg Simmel's Selection Theory

Abstract

In the first part of his career Georg Simmel wrote a short text about selection theory, which never reached popularity of his better known sociological publications. In it he employed evolutionary theory and pragmatism, which he later abandoned in favor of formal sociology. Based on that paper Simmel could be considered as one of the founders of selection theory, i. e. evolutionary epistemology. In this paper it is argued that selection theory does not need to imply relativism, as Simmel thought, and that hypothetical realism is a consequence of evolutionary processes. Also, it is shown that selection theory must take into account social processes if it wants to be relevant.

Key words

Georg Simmel, evolutionary epistemology/selection theory, realism, relativism, truth